

آثار صله رحم از دیدگاه پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

رقیه اسماعیل زاده^۱

چکیده

یکی از این سرمایه‌ها و ارزش‌های انسانی که دین معرفی می‌کند، صله رحم و دیدار با خویشاوندان است. آیات و روایات بسیاری در فرهنگ اسلامی بر اهمیت این سنت الهی تأکید می‌کنند. در این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی و کتابخانه‌ای به تبیین و بررسی آثار صله رحم از دیدگاه پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) پرداخته شده است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که در تعالیم اسلامی به قدری بر صله ی رحم سفارش شده است که از آن به عنوان یک وظیفه دینی یاد شده است.

صله رحم از دیدگاه پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) آثار دنیوی فراوانی دارد، از جمله؛ طول عمر، افزایش روزی، رفع فقر، آبادانی شهرها، سلامت جسم، محبوبیت نزد خداوند، محبوبیت نزد خویشاوندان، افزایش مال، پاداش‌های زودرس و آثار اخروی از جمله؛ پیشگیری از مرگ‌های بد، تسهیل در محاسبه اعمال، جلب رحمت در قیامت و پاداش پرداخته شده است.

واژگان کلیدی: آثار، پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، دیدگاه صله رحم.

^۱ - سطح دو، مدرسه علمیه فاطمیه سلام الله علیها.

مقدمه

سنت صله رحم یکی از نیکوترین برنامه‌های دینی در حیطه معاشرت است. یکی از دستورالعمل‌های دین اسلام به اعضای خانواده‌های مسلمان ارتباط با خویشاوندان است که از آن به صله رحم تعبیر می‌شود. گفتنی است که رحم که صله ی آن در اسلام لازم شمرده شده است اختصاص به خویشاوندان ندارد، بلکه در احادیث شریف، توسعه‌ای در مفهوم رحم داده شده است که اولیای دین، معلمان و مومنان را شامل می‌شود. در حقیقت هر کس که از دیدگاه دینی، به نحوی بر دیگری حقی دارد، جزء رحم او محسوب می‌شود و صله ی متناسب با آن را باید داشته باشد.

در اندیشه اسلامی حفظ، توسعه و تعمیق روابط فAMILI و ارتباط صمیمانه و حمایتی خویشاوندان آنقدر اهمیت دارد که، پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) آن را جز دین می‌داند و هدف از رسالت خویش را پس از بندگی خداوند و مبارزه با بت‌پرستی، صله ی رحم معرفی می‌کند. و ایشان خود از انجام دهندگان راستین این فریضه الهی بوده‌اند. صله رحم از جمله مواردی است که در فرمایشات و توصیه‌های پیامبر (صلی الله علیه و آله) جایگاه ویژه‌ای دارد. اهتمام و توجه به این فریضه مهم عبادی نه تنها در گفتار رسول خدا (صلی الله علیه و آله) از اهمیت فراوانی برخوردار است که در سیره و عمل ایشان نیز جایگاه ویژه‌ای دارد.

به جهت فواید زیادی که صله رحم در زندگی دنیوی و اخروی دارد، نخستین و موثرترین راه حلی که اسلام برای ایجاد مودت و یک دلی آدمان برگزیده، سفارش به صله رحم بود. با توجه به مطالب فوق، هدف از پژوهش حاضر بررسی آثار صله رحم از دیدگاه پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) می‌باشد.

کتاب‌هایی با عنوان آثار صله رحم در آیات و روایات تالیف گردیده است. از جمله کتاب وصال خویشان اثر اقبال حسینی و همچنین کتاب آیین خویشاوندی اثر محمدرضا اکبری اشاره کرد. ولی هیچ کدام از این منابع به آثار صله رحم از دیدگاه پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) نپرداخته‌اند. لذا در نوشتار حاضر سعی بر این است که آثار دنیوی و اخروی آثار صله رحم از دیدگاه پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) مورد بحث و بررسی قرار گیرد.

مفهوم شناسی

آثار در لغت : به معنی نشان، علامت و نتیجه شیء بوده است.^۱

آثار از واژه اثر گرفته شده و در اصطلاح، به معنی نتیجه و آن چیزی به دست می آید، اثر در واقع علامت و نشانه ای است که دلالت بر چیزی می کند، خبر که بر سخنان گذشته دلالت دارد نه بر عمل آنان، آنچه که در پی شیء بیاید فقها آن را حکم می گویند استعمال می شود.^۲

«صله» در لغت به معنای احسان و دوستی آمده است و مراد از «رُحِمَ» خویشاوندان و بستگان می باشند. در اصطلاح، صله رحم محبت و سلوک داشتن با خویشان و بزرگان است. صله رحم از دو واژه صله و رحم تشکیل شده است، که معنای لغوی صله از ماده "وصل" به معنای پیوستن بوده و پیوند کردن دو چیز را می گویند.^۳

و برخی دیگر آن را به معنای انضمام کردن شیئی به شی دیگر به صورتی که علقه و پیوندی میان آنها ایجاد شود، آورده اند.^۴ وقتی این واژه را در روابط میان افراد به کار می بریم به معنای وجود نسبت و مصاهرت بین آنهاست.^۵ در مجموع می توان گفت که هرگونه علقه و پیوند میان اشیاء و یا انسان ها را صله گویند. البته درباره روابط بین فردی، آنچه موجب قرب و پیوند می شود، مراد است؛ مانند احسان به آنها و انس میانشان.

واژه «الرحم» به لحاظ زیستی، جایی است که فرزند در آن رشد کند و ظرفی در بطن شکم است. بعضی از صاحب نظران، معنای اصل واژه «رحم» را رأفت، عطف می دانند و معتقدند که واژگانی چون «رحمه و برحمه» نیز به این معنا بازگشت دارند.

1- دهخدا، لغت نامه، ج 1، ص 354.

2- ملکی اصفهان، فرهنگ اصطلاحات، ص 109.

3 - همان، ج 7، ص 896، به نقل از مصطفوی، مقاله بررسی آثار صله رحم در مکتب اسلام، ص 5.

4 - ابوالحسین، معجم مقائیس اللغة، ص 214.

5 - فراهیدی، العین، ص 495.

«الرحم» نیز به معنای مناسبات خویشاوندی است.^۱ وقتی درباره دو شخص از واژه ی «رحم» استفاده می شود، به معنای قرابت نزدیک بین آن هاست.^۲

در لغت نامه دهخدا، معنای لغوی رحم، زهدان به معنی جای کودک در شکم مادر می گویند.^۳ واژه رحم در صله رحم استعاره برای قرابت و خویشاوندی است. چرا که آنها از یک رحم متولد شده اند و مراد از رحم یعنی نسبت شناخته شده بین آن دو وجود داشته باشد. هرچند نسبت دوری با هم داشته باشند.^۴

برخی دیگر تصریح می کنند که «رحم» به کسی اطلاق می شود که رحمت به طور ثابت و مستمر به او قائم باشد.^۵

فرزند نیز به خاطر برخورداری از سطح بالاتری از عاطفه و محبت، والدین را به خود جلب می کند و جلای رحمت و عطوفت ایشان درباره ی خود است و این عاطفه سپس از طریق او به سایر برادران و خواهران راه می یابد؛ بنابراین بر او «رحم» و بر جماعت اقربا انتساب به منشأ تولید واحد «ارحام» اطلاق شده است.^۶

در مجموع و با توجه به مطالب فوق می توان گفت: صله رحم یعنی ارتباط و پیوند با اقوام و خویشاوندان که می تواند در قالب شکل های گوناگون نمود خارجی پیدا کند.

-
- 1 - طاهری خرم آبادی، الرسائل الفقیه، ص 315.
 - 2 - چلبی، جامعه شناسی نظم، ص 108، به نقل از زمانی، منافعی شرف آباد، مقاله آثار صله رحم از دیدگاه اسلامی با تأکید بر احادیث پیامبر اکرم (ص)، ص 4.
 - 3 - دهخدا، لغت نامه، ج 7، ص 898. به نقل از مصطفوی، مقاله بررسی آثار صله رحم در مکتب اسلام، ص 4.
 - 4 - نمازی، مستدرک سفینه البحار، ج 4، ص 112، به نقل از رضوی، مقاله اهمیت و آثار صله رحم از دیدگاه قرآن و حدیث، ص 6.
 - 5 - مصطفوی، التحقيق فی کلمات القرآن الکریم، ج 4، ص 98، به نقل از زمانی، شرف آباد، مقاله آثار صله رحم از دیدگاه اسلامی با تأکید بر احادیث پیامبر اکرم (ص)، ص 5.
 - 6 - همان، ص 100، همان ص 6.

آثار صله رحم از دیدگاه پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

صله رحم به عنوان یک عامل مهم در تقویت پیوند و وحدت میان اعضای جامعه عمل می‌کند و از این طریق، به ایجاد یک جامعه سالم و قوی کمک می‌کند.

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، همه انسان‌ها را به صله رحم سفارش کرده است؛ هرچند که در این مسیر سختی‌های فراوانی ببینند و راهشان از یکدیگر بسیار دور باشد¹. همچنین ایشان صله رحم را به عنوان یک عامل موثر در افزایش برکت در زندگی می‌دانستند و به این ترتیب، آن را به عنوان یک عمل مهم برای رسیدن به سعادت دنیوی و اخروی می‌دانستند.

در مجموع، پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) صله رحم را به عنوان یک عمل مهم در زندگی انسان‌ها تلقی می‌کردند و آن را به عنوان یک عامل موثر در ایجاد وحدت، محبت، برکت و رفاهی در جامعه می‌دانستند.

در این مقاله تلاش شده، آثار دنیوی و اخروی صله رحم از دیدگاه پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) بیان شود.

1. کرمی فریدنی، نهج الفصاحه، ص 350.

از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) روایت است: «صَلِّ الرَّحِمَ تَهَوُّنُ الْحِسَابِ»^۱ صله رحم حساب [قیامت] را آسان می‌کند.

صله رحم یک عمل نیک و مهم است که تاثیر مثبت زیادی بر زندگی و مرگ انسان دارد. با انجام صله رحم، رحمت الهی را به سوی خود جذب می‌کنیم و در نتیجه مرگ و حساب رسی در قیامت برای ما آسان‌تر خواهد شد.

بنابراین یکی از مقاطع بسیار مشکل جهان آخرت، رسیدگی به حساب و کتاب اعمال است و صله رحم این خاصیت را دارد که در چنان موقعیتی عامل خویش را کمک کرده و حساب رسی او را آسان می‌نماید.

3. جلب رحمت در قیامت

یکی از آثار مهم صله رحم، جلب رحمت الهی در قیامت است. به این معنا که عمل به صله رحم در دنیا، موجب افزایش رحمت خداوند در حق فرد در روز قیامت می‌شود و به فرد در آن روز سخت و دشوار کمک می‌کند تا بتواند از عهده حساب و کتاب برآید.

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) می‌فرماید: «... مَنْ وَصَلَ رَحِمَهُ اللَّهُ بِرَحْمَتِهِ يَوْمَ يَلْقَاهُ»^۲... کسی که با خویشاوند خود صله رحم کند، خداوند در روزی که او را ملاقات می‌کند با رحمت خود به او نیکی می‌کند.

در نتیجه در روز قیامت اعمال نیک و صالح انسان، از جمله صله رحم، به عنوان عامل جذب رحمت الهی عمل می‌کنند. خداوند به واسطه صله رحم در دنیا، فرد را در قیامت مورد رحمت و لطف و ویژه خود قرار می‌دهد و از مجازات و عذاب رهایی می‌دهد.

4. پاداش

اثر دیگر صله رحم در قیامت، بهره‌مندی و برخورداری از فضل خداوند متعال و ورود به بهشت است.

1 - مجلسی، بحار الانوار، ج 12، ص 92.

2 - نیشابوری، روضة الواعظین، ص 402.

رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمود: «هر کس راه بیفتد که خودش یا به وسیله مالش به خویشاوندی رسیدگی کند، خداوند متعال پاداش صد شهید به او می‌دهد و در ازای هر قدم، چهل هزار حسنه برایش می‌نویسد و چهل هزار بدی از پرونده‌اش پاک می‌کند و چهل هزار درجه برترش می‌برد و چنان است که صد سال با استقامت و اخلاص، خدا را پرستیده باشد».^۱

صله رحم، به عنوان یک عمل نیک و پسندیده، می‌توان درجه فرد را در بهشت افزایش دهد و باعث می‌شود که فرد در روز قیامت به عنوان یک واسط و شفیع برای خویشان و بستگان خود عمل کند و در نجات آنها از عذاب کمک کند.^۲

در مجموع، با توجه به این آثاری که بر صله رحم مترتب است، زیبنده است انسان، حتی اگر کدورتی با بستگان خود دارد، آن را کنار بگذارد و به این امر مهم اهتمام ورزد و از فوائد عظیم اخروی و معنوی آن برخوردار گردد.

4- نتیجه‌گیری

مقاله حاضر با عنوان آثار صله رحم از دیدگاه پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) به رشته تحریر درآمده است.

دارای محورهای مختلفی مانند مفهوم شناسی، آثار دنیوی صله رحم از دیدگاه پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) شامل طول عمر، افزایش روزی رفع فقر، آبادانی شهرها، سلامت جسم، محبوبیت نزد خویشاوندان و محبوبیت نزد خداوند، افزایش مال، پاداش های زودرس و آثار اخروی صله رحم از دیدگاه پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) شامل پیشگیری از مرگ‌های بد، تسهیل در محاسبه اعمال، جلب رحمت در قیامت و پاداش نگاشته شده است.

صله رحم به معنای ارتباط و دیدار با خویشاوندان و کمک به آنها در حد توان و نیاز آنها از موضوعات مهم فقهی و حقوقی است. اسلام آدمی را موجودی فرد محور و تنها و جدای از جامعه نمی‌داند. بلکه او را به طور فطری موجودی اجتماعی می‌داند که در اثر کنش با جامعه نیازهای خود را برطرف می‌کند تا به رشد و کمال دست یابد.

1 - حر عاملی، وسائل الشیعه، ج 6، ص 286.

2 - حسینی نیا، وصال خویشان، ص 61.

همچنین صله رحم از آموزه‌های بنیادی دین اسلام است که پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) بر آن تأکید فراوان داشته‌اند. در نهایت می‌توان گفت که صله رحم از اساسی‌ترین عوامل سعادت انسان در هر دو جهان است و عمل به آن موجب نزدیکی به خدا بر خورنداری از رحمت الهی می‌گردد.

فهرست منابع

- (1) ابوالحسین، احمد بن فارس بن زکریا، **معجم مقاییس اللغة**، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.
- (2) اکبری، محمدرضا، **صله رحم**، تهران سازمان تبلیغات اسلامی، شرکت چاپ و نشر بین الملل، ۱۳۹۳.
- (3) چلبی، مسعود، **جامعه‌شناسی نظم**، موسسه انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۵.
- (4) حر عاملی، محمد بن حسن بن علی، **وسائل الشیعه**، جلد ۱، قم، ۱۳۷۰.
- (5) حسینی نیا، اقبال، وصال خویشان، قم، مرکز پژوهش‌های اسلامی، ۱۳۸۵.
- (6) دهخدا، علی اکبر، **لغت‌نامه دهخدا**، جلد ۷، چاپ اول، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۳.
- (7) سمرقندی، محمد بن مسعود، **تفسیر العیاشی**، جلد ۲، مکتبه علمیة الاسلامیة، تهران، ۱۳۷۹.

- (8) سیوطی، عبدالرحمن بن أبی بکر، الجامع الصغیر، ج2، چاپ اول، بیروت، موسسه دارالفکر، 1401
- (9) شیخ صدوق، محمد بن علی ابن بابویه، عیون اخبار الرضا (علیه السلام)، جلد ۲، چاپ اول، موسسه بعثت، ۱۴۱۷ق.
- (10) طاهری خرم آبادی، حسن، الرسائل الفقیه، بوستان کتاب، ۱۳۸۶.
- (11) علیان نژادی، ابوالقاسم، آداب معاشرت در اسلام، انتشارات امام علی بن ابی طالب علیه السلام، ۱۳۹۲.
- (12) فراهیدی خلیل بن احمد، العین، تصحیح مهدی مخزومی و ابراهیم سامرانی، انتشارات اسلامی قم.
- (13) کرمی فریدنی، علی، نهج الفصاحه: پرتوی از پیام پیامبر، قم، نشر حلم.
- (14) کلینی، یعقوب بن اسحاق، الکافی، چاپ پنجم، تهران، دارالکتب الاسلامیه 1363.
- (15) مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، بحارالانوار، چاپ دوم، بیروت، موسسه الوفاء، ۱۴۰۳.
- (16) مصطفوی، حسن، التحقيق فی کلمات القرآن الکریم، جلد ۴، مرکز الکتاب للترجمه ملکی و النشر تهران.
- (17) ملکی اصفهانی، مجتبی، فرهنگ اصطلاحات، قم، مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی(ص)، 1393.
- (18) میرزا نوری طبرسی، حسین بن محمد تقی، مستدرک الوسائل، چاپ اول، بیروت، موسسه آل البيت علیه السلام.
- (19) نمازی، علی، مستدرک سفینه البحار، جلد ۴، موسسه نشر اسلامی.
- (20) نیشابوری، محمد بن الحسن الفتان، روضه الواعظین، چاپ دوم، قم، منشورات الشریف الرضی، ۱۳۶۲.

مقالات

- (21) تلخابی، زهره، بررسی صله رحم و آثار آن بر زندگی انسان، 1398.
- (22) رضوی، قمررضا، مقاله اهمیت و آثار صله رحم از دیدگاه قرآن و حدیث، 1398.

- (23) زمانی، الهام، منافی شرف آبادی کاظم، مقاله آثار صله رحم از دیدگاه اسلامی با تأکید بر احادیث پیامبر اکرم(ص)، شماره 40، 1392.
- (24) مصطفوی، سمیه، مقاله بررسی آثار صله رحم در مکتب اسلام، شماره 56، 1390.